خەدیجەخان لەنێوان زیندانو ئازادیدا

ئا: سارا فەقێ خدر

لەگەڵ ئەوەدا کە بەشداریکردنی ژن لەسیاسەتدا لەچاو بوارەکانی تردا کەمە، بەڵام زۆرن ئەو ژنانەی راستەوخۆ بەشداریی کاری سیاسییان کردووەو قوربانیی گەورەیان داوە، وەکو پێشمەرگەیەکی ون ماونەتەوەو لایان لێنەکراوەتەوە! خەدیجەی حاجی عەلی یەکێکە لەو ژنە خۆڕاگرانەی لەزیندانی رژێمدا بووەو لەدادگای بەناو شۆڕش (10) ساڵ حوکمدراوە، بۆ زیاتر روونکردنەوەی رۆڵو چالاکیی ئەو خاتوونە لەبزووتنەوەی سیاسیداو چۆنیەتی گیرانو ئازادکرانی، گفتوگۆیەکمان لەگەڵ سازداو دەربارەی ژیانی تایبەتی خۆی وتی:-

خەدیجەخان — سارا فەقێ خدر

-لەسالی 1954 لەقەلادزێ لەدایکبووم، تا پۆلی شەشەمی سەرەتاییم خوێندووە، لەساڵی 1978 لەگەڵ (سەرچڵ)ی برای شەهید فاروق، خێزانمان پێکهێناوەو دوو کوڕو کچێکمان هەیە.

***تێکەڵبوونت لەگەڵ سیاسەتدا چۆن بوو؟**

-تێکەڵبوونم لەگەڵ سیاسەت دەگەڕێتەوە بۆ دوای شووکردنم، بەهۆی هاوسەرکەمەوە کە یەکێك بوو لەهەڤاڵە چالاکەکانی کۆمەڵە، ئەویش بەهۆی شەهید فاروقی برایەوە کە ئەوسا سەرپەرشتیی بەشێکی زۆری رێکخستنەکانی کۆمەڵەی دەکردو بەردەوام پەیوەندیی بەسەرکردایەتی و هەڤاڵی بەڕێز مام جەلالەوە هەبوو، بەشێکی زۆری کارەکان لەڕێگەی ماڵی ئێمەوە دەکرا، تا گومانی رژێم لەسەر ماڵی شەهید کەم ببێتەوە، دوای شەهیدبوونی کاك فاروق و ئاشکرابوونی هاوسەرەکەم لەکاری رێکخستن، خەباتی نهێنی شارمان گواستەوە بۆ شاخ و پەیوەندیمان بەشۆڕشەوە کردو بووین بەپێشمەرگە.

***کەی زیندانی کرای؟ لەکوێ و چۆن؟**

-دوای ئەنفالەکان لەساڵی 1989 ماڵمان لەسەردەشت بوو، لەگەڵ دوو منالەکەمدا بەهەندێ کاری تایبەت گەڕامەوە، چوومە سلێمانی سەردانی ماڵی (دکتۆر جەلال شەفیق)م کرد، کە زۆر یارمەتیدەری خۆم و منالەکانم بوو، دواتر کە چوومەوە ماڵی خوشکی هاوسەرەکەم ئیخباریی کرابووین و لەوێ گیرام، ماوەی سێ مانگ لەئەمنە سوورەکە بووم دوای گیرانی من دکتۆر جەلال ماوەیەکی زۆر خۆی شاردبۆوە، بەلام من ئیعترافم لەسەر کەس نەکردو کەس بەهۆی منەوە تووش نەبوو، دواتر بردیانم بۆ بەغداو لەمەحکەمەی بەناو شۆڕش دە ساڵ حوکم درام.

***منالەکانت چیان بەسەرهات؟**

-کاتێ گیرام ئەرخەوان و ریشوان لەگەڵمدا گیران ئەوسا زۆر منالبوون و دوو مانگ لەزیندان بەیەکەوە ماینەوە، دوایی لێیان جیاکردمەوە، تەسلیم بەو ماڵەیان کردبوون کە لێی گیرابووم، ئەوانیش دابوویانن بەماڵی باوکم لە (خەبات).

***هەندێك لەبیرەوەرییەکانی زیندانمان بۆ باس بکە؟**

-بیرەوەرییەکانی زیندان زۆربەیان ناخۆش و تاڵن، بەتایبەتی بۆ منی دایك، ئەوکاتەی منالەکانیان لێجیاکردمەوە هەزارویەك ختورە بەمێشکمدا دەهات کە دەبێت چییان لێبکەن، ئێمە کۆمەڵێك ژن بووین لەئەمنە سوورەکە لەژوورێکی سێ بەچواردا بووین کە تەوالیتەکەشی لەناودابوو، لەسەر رێگەی ژووری زیندانییە پیاوەکاندا بوو، نزیك ژووری ئەشکەنجەدانی زیندانییەکان.

بیرەوەرییەکانی تری ناخۆش و خۆش ئەویش کاتی راپەڕینی بەهاری 1991 بوو ماوەی (45) رۆژ کەس نەهات بۆ لامان و ئاگامان لەکەسوکار نەمابوو، هەمووکات چاو بەگریان بووین، رۆژێك لەپڕ بانگیانکردم کە چوومە حەوشەی سجنەکە لەدوورەوە چاوم بە (سەرچڵ)ی هاوسەرم کەوت! زۆر ترسام، کە گەیشتمە لای وتی مەترسە بۆ سەردانت هاتووم، بەلامەوە زۆر سەیربوو چۆن هاتووە؟!

سەرکیشییەکی زۆر گەورەی بەژیانی خۆی کردبوو، هیچ کەسێك نەیدەتوانی بیتە شارەکانی ژێر دەسەلاتی رژیم چ جای ئەو کە بیتەلای من، دوای دانیشتنیکی یەك سەعاتی خەبەری خزمانی پیگەیاندم و بارودۆخی کوردستانی بۆ روونکردمەوە.

***چۆن و کەی ئازاد کرای؟**

-دوای راپەرین لەکاتی گفتوگۆی کورد لەگەڵ رژیم، سەرچڵ هات بۆ لامان، من دوو نامەم بۆ برای بەریز هەڤاڵ مام جەلال و خوشکی بەریزم هیرۆخان نووسی، لەنامەکەدا ناوی هەموو ژنە زیندانیەکانم نوسیبوو کە کوردبوون، وابزانم (17) کەس بووین، دوای دووهەفتە بانگیان کردین بۆ ژووری لیپرسراوی زیندانەکە، کە سەیرمان کرد حیمایەیەکی زۆری لیبوو، یەکیکیان بەخیرهاتنی کردین و وتی من کاك (دارا)م لەگەڵ وەفدی کوردی لەبەغداین هاتووم بۆ سەردانتان، کامەتان خێزانی کاك سەرچڵن؟ وتم من فەرمووی ئێمە تا نامەکەی تۆ نەهاتووە نەمانزانیووە لێرەن، چەند رۆژێکی تر ئازادتان دەکەین، زۆر دڵخۆشیی داینەوە (3000) دیناری دامێ و وتی ئەمەش دیاریی هەڤاڵ (مام جەلال)ە بۆ ئێوە، دوایی بردیانینەوە ژووری زیندان، سەرەتا زۆر ترساین دوایی کردمان بەخۆشیی تاکو سەعات چواری ئێوارە، لێپرسراوی زیندانەکە ژنێك بوو هاتە ژوورێ و هەموو ژنە کوردەکانی بانگکرد، وەرەقەیەکی بەدەستەوەبوو تەماشام کرد یەکەم ناو، ناوی من بوو پێیوتین مزگێنی خۆتان کۆبکەنەوە. ئازاد دەبن، هاتینە دەرەوە بەپاسێك بردیانین بۆ ئەمنی عام، بەیانی رۆژی دوایی سەعات نۆ بانگیانکردین و ئیمزایان پێکردین و ئازادیان کردین، هاتینە ئوتێل سەرچیا کەسوکارمان لەوێبوون و لەگەڵیاندا هاتینەوە بۆ سلێمانی.

***هەست و نەستت چۆن بوو کاتێ گەڕایتەوە ناوخێزان و کەسوکارت؟**

-چی لەو رۆژە خۆشترە کە لەزیندان ئازاد دەکرێی و بەکەسوکارت شاد دەبیتەوە! بەراستی کە چاوم بەوان و منالەکانم کەوت، وامزانی لەدۆزەخەوە چوومەتە بەهەشت! چونکە هەرچەندە قەلادزێ وێران و خاپوورکرابوو بەلام ئازادیی هەبوو دووربوو لەدەستی دوژمن، هەرچەند دەکەم ناتوانم وەسفی ئەو رۆژە بکەم!

***چیت پێخۆشە بیلێی بۆ رۆژنامەی (ژیانەوە) یان بۆ ژنان؟**

-تەمەنی درێژو بەردەوامیی بۆ رۆژنامەی ژیانەوە دەخوازم، ئومیدەوارم چاوپیکەوتن لەگەڵ ژنانی شاخ و ریکخستنە نهینییەکان و زیندانە سیاسیەکاندا زیاتر بکات، کە هەریەکەیان کۆمەلیك بیرەوەریی و شتی لەدلدایە بۆ میژووی گەلەکەمان و (یەکیتی نیشتمانی کوردستان) تا بخریتە سەر لاپەرەکان و بنووسرینەوەو بەگومناوی و بەتاسەوە نەیبەنە ژیرگڵ!.

بۆ ژنانی کوردیش دەلیم چالاکانە هاوبەشی خەباتی گەلەکەیان بکەن و ئەوەی ئێمەمانان پێمان نەکرا، ئەوان تەواوی بکەن و داکۆکیی لەمافی ژنانەی خۆشیان بکەن و سوپاس بۆ ئەم بەسەرکردنەوەیەش.

بەخواستی خۆم لەدایك نابم و پێشم نارازین

فەوزیە مەنمی

کتێبخانەی گشتی

لەنێو زایەڵەی هات وهاواری لەدایکبووندا رۆح دەڵێ من پێشکەوم یان تۆ ئەی منال، خودایە هێشتا جوانا وی ژنەکان وشك نەبوون و لە هەژمەتان وەکو دەڵێن ئەو دنیایەك چاو دەبینێت بەڵام هیمان چیبوو؟

یەتەکایەوە، کچان ئەو گیانە ئازارکێشەی کە بەسەرەخۆشی لێکردن لەدایکدەبن و لەنێو بەها خێڵەکییەکاندا چاوی سۆز لەئاستیاندا هەڵنایەو دەمی گرفتاوی ئۆخەی لەکلیلە دەچێت وەك دەوترێت بوونی کچ ئاهێکی سارده، سەری دایك و کەسوکاری دەتەزێنێ، دەبێت بۆ ژنان پێش پیاوان بوونی کچیان پێگران بێت؟! بۆ وەرگرتنی وەڵامی ئەم پرسیارەو چەندین پرسیاری تر رومان لەنەخۆشخانەی منالبون کرد تا لەنزیکەوە ئاگامان لەشێوەی پێشوازی لێکردن بێت لەمنالی تازەبوو:

*وەستان لەم کاتەداو لەم چاوەڕوانییەدا رزگاربوونی دایکەکەیە یان بوونی کوڕ یان کچ؟

-رەعنا فەرەج: خۆ شوکرین بەبەشی خوا، بەڵام دایکی حەوت کوڕبین کە چووینە سەر کاسە حەز بەبوونی کوڕ ئەکەین.

مەنیجە محەمەد: وەڵا رۆڵە هەر کچەکانمان فریامان دەکەون و دڵسۆزمانن، خوا دەکات خۆیان سەلامەت دەبن منال ئەوەندە مەبەست نییە، هەرئەوەندەیە خوا بکات جەرگم نەسوتێ.

-نوقڵە محەمەد: من شوکربووم بەبەشی خوا کە کچەکانم جوانن و بەدنیاشیان ناگۆڕمەوە، بەڵام شەشەم کچم ببوو هەرئەوەندەی دەرودراوسێ پێیان زانی یەکێ لەدراوسێکانمان بەسەرەخۆشی لێکردن هاتەژوورەوەو بە بەرۆکی خۆیدا دەکێشاو دەیگوت: دەستمشکێ، دەستمشکێ ئەوە ئەمەشت هەرکچە، رۆڵە زستان بوو دنیا بەستبووی لەحەوشەکەدا هەڵخلیسکا و دەستی شکا.

کەژاڵ کەریم/ مامۆستا: کچ وکوڕ هیچ جیاوازییەکیان لای من نییە، خۆ بۆ ئەو دروستنەبووم تەنیا منال بخەمەوەو کوڕ بێت.

-شیرین ئەحمەد: نەوەڵا پێم ناخۆش نەبوو هەر کچێکم بەحەوت کوڕ نایەم.

-جوان محەمەد: کوڕوکچ خودا دەیدات گرنگ ئەوەیە بەدەست وچاوبێت.

-شیرین جەبار: بەماندوییەوە چاوانی هەڵبڕی و: خوا دەکات نەجاتم دەبێت.

-مەهابات محێدین: گەر نەجاتم دەبێت کوڕوکچ چییە.

-شیلان محەمەد: (پەرستار لەبەشی منالبوون) لەم شەوانەدا دایکێك کچی بوو هەر لەیەکەم ساتی هاتنی بۆ نەخۆشخانە فرمێسك لەچاوانی نەدەبڕاو هەنسکی دەدا دوای بوونی منالەکە مێردەکەی بەبۆڵەبۆڵ بەرەوڕووی ژنەهات و جنێوی بەژنەکە دەدا، منیش وەك بەزەیی بۆ ژنەکە وتم:

کاکە خوا نەیبڕێ ئەها کچەکەتان چەند جوانە ئەڵێی گوڵە، خۆ لەدەستی ئەمدا نییەو تاوانی چییە، پیاوەکە بەڕوومدا هەڵشاخاو وتی: داخی ئائەمە ئەڵێی عەموودە لەبەر لوتمدا وەستاوەو قسەی زیادە دەکات، ئەمە چ پەیوەندییەکی بەتۆوە هەیە.

-گەلاوێژ ئەحمەد/ (پەرستار): رەنگە لەئەنجامی بارگرانیی ژیانی خۆی و چەوساندنەوەی بێت کە دایك حەز بەبوونی کچ دەکات، لەم قسانەدابووین کە دیمەنێك سەرنجی راکێشام، دایکەکە شەلالی ئارەق ببوو لەماندوویتیا کە منالەکەیان خستە پێش چاوی زەردەخەنەیەکی کردو چاوانی گەش بوەیەوە.

-نەجیبە جەلال/ (پەرستار لەبەشی سۆنار): هاتنی کەسوکاری لەگەڵیاندا زۆرجار دەبێتە مایەی سەرئێشە بۆ دایکەکە ئەو لەنێو دیواری مەرگ و ژیاندا لەکێشمەکێشدایەو ئەوانیش داوای کوڕی لێدەکەن.

-نەسرین حەسەن/ (27ساڵ-أ شەشەمی وێژەیی): کوڕ چییەوکچ چییە، گرنگ ئەوەیە بەدەست وچاوبێت خۆم سەلامەت بم من گوێ بەکەس نادەم، گەر داوای کوڕیشم لێکرا دەی ئەگەر ئازان بائەوەی داوای کوڕم لێدەکات خۆی دروستی بکات.

-ناسك فایەق/ (25 ساڵ- شەشەمی پیشەسازیی): نۆبەرەمەو حەزم لەکچە، بەپێکەنینەوە قژی بۆ دەبەستم و جلی جوانی لەبەردەکەم دواتریش وەك هاوڕێ دەبێت بۆ خۆم.

-د. مەیسون/ (بەشی سۆنار): ئێمە وەك بەشی سۆنار بەکەس ناڵێین کە کوڕە یان کچە، چونکە ئێستا لەخەستەخانەدا ئەمە قەدەغەیە و ناگوترێت، حەزکردن بەبوونی کوڕ هەندێ جار گەر کەسی هاتوو رۆشنبیربێت ئەوا زۆر گوێی پێنادات، بەڵام دایکانێکیش هەن کە حەز بەبوونی کوڕ دەکەن کە ئەمە لەنەبوونی قەناعەتی دایکان بەخۆیان، ئەگەر نا باوك هەر داوای کوڕ بکات خۆ تاوان لەدایکانەوە نییە، بوونی کوڕ دەگەڕێتەوە بۆ باوکان و بوونی کچانیش بەهەمان شێوە هەر لەپیاوانەوەیە کە بوونی کوڕ لەئەنجامی یەکگرتنی هەردوو کرۆمۆسۆماتی (XY)ەوەیە، بەڵام کچان لەیەکگرتنی هەردوو کرۆمۆسۆماتی (XX)ەوەیە.

*ئەگەر دایکێك زۆرت لێبکات پێی بڵێی کە کوڕە لەوساتەدا چۆن باری دەرونیی دەبینی:-

ئەمجۆرە دایکانە لەبەردەممدابن ئارامەو پەشێوحاڵە بۆ بچووکترین ئاماژە لەچاوانمدا کە پێیدەڵێم نازانم چییت پێبڵێم وەکو گوڵ دەگەشێتەوەو خێرا دەڵێ: شیرینەکەیت بۆ دێنم.

-دایکێك مامۆستای قۆناغی ناوەندی مێردەکەشی فەرمانبەرە لەیەکێك لەڕێکخراوەکان هەریەك لەم دوانە لەئاست وڕادەیەکی خوێندەواریی دیاریکراودان و خاوەنی سێ کچن، دوومانگە بەپێی نەخشە لەژێر چاودێریدایە بۆ بوونی منالێك، بەڵام بە بەردەوامیی باری دەروونیی پەشێوەو نائارامە نەبادا کچێکی تری بێت و وەجاخ کوێر دەرچێت، بەڵام پێموانییە بوونی وەجاخ لەبوونی کوڕدابێت، خۆ ئەگەر کچان لەلای باوك ودایك نامێننەوە کوڕانیش بەهەمان شێوە باوك ودایك جێدێڵن، گەر مەبەستیش ماڵ و میرات بێت گەر کوڕێك بەئەمەك نەبێت بۆ باوك ودایکەکە بوونی چییە هەبێت یان نا.

*هەر لەم روانگەیەوە چاومان بەدکتۆرە (ژیان) کەوت وەك بەڕێوەبەری نەخۆشخانە.

حەزی دایك وباوك بۆ بوونی کچ وکوڕ

-پەیوەندیی بەئاستی رادەی رۆشنبیریی کەسەکە یاخود خێزانەکەوە هەیە، هەرچەندە ئەمە ئێستا زۆر باوی نەماوە، خێزان هەیە رۆشنبیرن گوێ بەوە نادەن منالەکە کوڕبێت یان کچ، بەڵکو بەوپەڕی پەرۆشەوە تەندروستیی دایکەکەو منالەکەیان بەلاوە مەبەستە، ئەمە وەك دایکان و خێزانی رۆشنبیر، بەڵام کەمیش نین ئەو کەسانەی کە لەلەدایکبوونی کچ رووگرژ دەکەن و پێیان ناخۆشە، رەنگە

ئەمە لەوەوە سەرچاوەی گرتبێت کە دایکەکە نایەوێت جاریکی تر بەشیك لەخۆی بکەویتە ژیرباری چەوسانەوەوە، یاخود رەنگە باوکان هۆکاریکی تربن بۆ دروستبوونی ئەو گرژی و ئالۆزییە کە حەزیان بەبوونی کورە وەك هەست بەپیاوەتی بوونی خۆیانە لەکاتیکدا ئەمە نەك هەر لەناو خۆماندا وەك رۆژهەلات بەلکو لەولاتانی رۆژئاواشدا هەرباوەو بەهەمان شیوە حەز بەبوونی کور دەکەن کە لەبنەرەتدا بوونی کور یان کچ هیچ جیاوازییەکی نییە.

-یەکیك لەو رووداوانە سەربوردەی دایکیك بوو سێ کچی ببوو دواسکیشی دوانەیەك بوو کە کوروکچیك بوون باوکی منالە هات کورەکەی بە بەرسنگییەوە ناو کچەکەی جیهیشت و وتی: نامەویت، بەکیی دەبەخشن بیبەخشن ئەویش بەبیانوی ئەوەی کەم دەرامەتەو بۆی بەخیو ناکریت دوای چەند دانیشتنیك لەگەڵ باوکەکەدا قەناعەتمان لادروستکردو بردیەوە.

*بۆ زیاتر تیشك خستنەسەر باسەکەمان روومان کردە خەلوەتگەی پیریی کە بەربەرۆچکەی سەیوانەکەی چەندەها دایك وباوکانی لەخۆگرتووە، ئەو دایك وباوکانەی رۆژانیك لەنیو کۆشی ئارامیی بەری رەنجیاندا چەندەها کوروکچیان پەروەردەکردوەو لەدەریای بیسنوری سۆزیاندا خەونەکانیان سەرەنگرۆبوون و سەرەنجام بەیانیەکی ئالتونی بەراکیش راکیش لەماڵ وەدەریان دەنین و بەرەو دەروازەی خەلوەتگەکە بەبێ ئاورو سەردانیك جییان دیلن، یەکەم هەنگاوم بۆ ئەو خەلوەتگەیە خەونە رەنگالەییەکانیان راچلەکان و روویان تیکردم و هەریەك لەبەرخۆیەوە دەیگووت میوانی کییت، ئای خودایە ئاخر ئەو هەموو یادو یادەوەرییانە چۆن هەروا بەمانا لەبیردەچن و رۆژگار دەروات و یادگارییەکان لەجیگەی خۆی بەسەقامیگری دەمینن، تۆ شەوارەت دەگرت بۆ بوونی ئەو، ئەو لەبوونی بیزارە، وەرن گوێ لەم سەمەرەیە بگرن و بزانن ئەو زەریای سۆزو خۆشەویستییە بەدەرکردن و دوورخستنەوە تنۆکی لیکەم بۆتەوە.

*کورت هەیە سەردانت دەکات؟

-شەمسەخان: بەقوربانی بم خوا ئاگای لیبیت ئاخر چیبکات لەگەڵ ژنەکەی نەگونجاین، رۆڵە ئەویش هەروا فریادەکەویت گەرنایەت سەرقالی ماڵومنالی خۆیەتی، یەکیکیشم لەخاریجەو جارجاریك لام لیدەکاتەوە، کچیشم هەیە میردەکانیان دەیانهینن بۆ لام، خۆم ئیرەم زۆر پیخۆشترە وەك لەلای ئەوان.

هەر لەنیو خەلوەتگەدا چاومان بەکنیرخان کەوت و وەك چاودیریك وتی: بەزۆری کچەکان دەیانهینن و هەر ئەوانیش سەردانیان دەکەن.